

“PREKARYA” ÜZERİNE ELEŞTİREL NOTLAR ve DÜŞÜNCELER¹

Dünyada ve Türkiye’de çalışma ilişkileri ve emek sosyolojisine ilişkin güncel tartışmalarda, güvencesiz çalışma/istihdam (*precarious work/employment*), güvencesizlik (*precarity*)² konusu ve olgusunun, giderek daha önemli bir yer kapladığını söylemek mümkündür. Önceleri, güvensizlik (*insecurity*) kavramı³ etrafında yapılan tartışmanın bugün, güvencesizlik kavramı etrafında yapıldığı yönünde bir gözlemimiz bulunmaktadır. Bu kavramsal geçiş ve değişim eğiliminde,⁴ güvencesizliğin, güvensizliğe göre,

¹Yazıya son halinin verilmesi aşamasındaki görüş ve önerilerinden ötürü Dr. Utku Balaban’a teşekkür ederim.

²*Precaious* sözcüğünün tam Türkçe anlamı güvencesizliğe değil, bir istikrarsızlık, tehlikelilik ve risklilik haline işaret eder. Bununla birlikte *precaious work/employment* denildiği zaman, güvencesiz çalışma/istihdam olarak çevrilebilmektedir. Bu nedenle, *precarity* sözcüğünün yanında *precariousness* sözcüğünün de Türkçeye güvencesizlik biçiminde çevrilmesinin de yaygınlaşarak kabul gördüğü söylenebilir.

³Konuyla ilgili olarak bkz. Heery ve Salmon (ed.), 2000. Anılan çalışmada, Türkçeye güvensiz/güvensizlik olarak çevrilebilecek; ancak güvencesiz olarak da nitelendirilebilecek olan; *insecure/insecurity* sözcükleri kullanılmıştır. Buna göre, örneğin, “*job insecurity*” (iş güvensizliği), “*employment insecurity*” (istihdam güvensizliği), “*insecure workforce*” (güvensiz işgücü) şeklinde kullanımlar söz konusudur; ancak buradaki kavramları, güvencesizlik olarak ele almakta bir sakınca gözükmemektedir. Aynı çalışma içerisinde, güvensizliği kavramsal olarak ele alan bir çalışma için bkz. Heery ve Salmon, 2000.

⁴Yurtdışı literatürde, burada ileri sürdüğümüz bu kavramsal geçişe dönük bir vurgu ile ilgili herhangi bir gözlem ve bilgimiz bulunmamaktadır. Bu elbette bizim bir

günümüz çalışma/istihdam ilişkilerini, belirli bir yaşam deneyimi ile de birlikte kavramaya dönük daha açıklayıcı bir ifade olmasının⁵ etkisi düşünülebilir. Bununla birlikte, zaman içerisinde, güvencesizlik, neo-liberal evreye içkin işgücü piyasasındaki dönüşüm süreci ile kavramsal olarak dinamik bir karakter kazanarak, güvencesizleri, güvencesiz çalışma ve güvencesizlik karşıtı hareketi ve bunun öznesini anlatmak için “prekarya” kavramı ile ifade edilme eğilimi de barındırmaktadır.

Guy Standing’in (2011, 2014a) “*The Precariat The New Dangerous Class*”/“Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf” adlı kitabı işte bu konuyu ele alıyor. Guy Standing, uzun yıllar ILO’da bir uzman olarak çalışma deneyiminin ardından Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Fakültesi’nde (SOAS) profesör olarak çalışmaktadır. Şartlı/şartsız nakit transferleri ve temel gelir konusunda görüşlerine başvurulmasının ve bu konuda oldukça popüler bir isim olmasının yanı sıra Standing’e ün katan bir diğer çalışma da burada ele alınacak olan Prekarya adlı kitabıdır. Standing’in söz konusu kitabı dolayısıyla, dünya çapında pek çok yerde konferanslar verdiği bilinmektedir. Standing, uzun yıllardır emek ve sosyal politika alanında üretimde bulunmakta, akademik ve düşünsel ortamda hâkim eğilim olan yoksulluk ve yoksullukla mücadele teması içerisindeki nakit transferleri ve temel gelir gibi konulara ilişkin deneyim, bilgi ve görüşlerini de artan ölçüde paylaşmaktadır. Bu anlamda, Standing’in görüşlerine başvurulmasının akademik dünya açısından hâkim eğilimlerle ilgili bir temeli olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte, yukarıda da işaret edildiği üzere, çalışma yaşamındaki dönüşümleri açıklamaya dönük, precarity (güvencesizlik) kavramının kullanımındaki artış ve kavramın precariat (prekarya) örneğinde olduğu üzere dinamik kullanımlarının da, Standing ve kitabın görünürlüğünü artırdığı ileri sürülebilir. Ayrıca, konuyu ele alma, tartışma ve kavram çerçevesinin neo-liberal önkabullerle uyumlu olmasa

eksiğimiz olarak da değerlendirilebilir. Bu geçişi dikkate değer buluyor ve olgusal ve kavramsal boyutlarıyla incelenmesinin anlamlı olacağını düşünüyoruz.

⁵Bu noktada farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Lowe (2014), iktisadi güvensizliğin, iş güvencesizliği, beceri güvencesizliği ve finansal güvencesizlik şeklinde üç boyutundan söz etmektedir. Bununla birlikte, Horning (2012) ise, güvencesizlik (*precarity*) sözcüğünün neo-liberal politikaların etkilerini açıklamak bakımından giderek daha fazla rağbet gördüğünü belirttikten sonra, kavramın, daha geniş bir güvensizlik deneyimini ifade ettiğini söylemektedir. Biz de, güvencesizliğe dönük yaklaşımımızı, “güvencesizlik istihdam ilişkisinde ‘basit’ bir istikrar-devamlılık ve sosyal güvence-sigorta sorunu olarak değil, bunları da içeren, emeğin mikro ölçekte üretim noktasında ve makro ölçekte toplumsal alanda sermaye karşısındaki konumunu ifade eden ilişkinin bir parçası olarak algılanmalıdır” diyerek belirlemiş bulunuyoruz (Kutlu, 2012: 65).

da belirgin bir kapitalizm karşıtı hatta oturmamasının da Standing'i daha görünür kıldığı söylenebilir.⁶

Biz, bu değerlendirme yazısında, kitabın çeşitli yönleriyle tanıtımının yanı sıra eleştirisini de yapmaya çalışacağız.⁷ Standing'in kitap boyunca şöyle bir izlek üzerinde yürüdüğünü söylemek mümkün gözüküyor. Standing, öncelikle kitabın ilk iki bölümünde, prekaryanın ne olup olmadığını ve oluşum dinamiklerini ele almaya gayret ediyor. Ardından son bölüm hariç, ilerleyen tüm bölümlerde, prekaryanın varlığı tezinin olgusal dayanaklarını ortaya koymaya çalışıyor; son bölümde ise, prekaryanın ne yapabileceğini ve prekarya için ne yapılabileceğini tartışıyor. Böylelikle, değerlendirmelerimizin kitabın yapısı gereği, çoğunlukla kitabın ilk iki ve son bölümüne dönük olacağını belirtmemizde fayda bulunuyor. Bu çerçevede, yazımız 3 ana bölümden oluşuyor. İlk olarak, prekaryanın oluşum dinamikleri konusunda Standing'in görüşlerini eleştirel bir gözle özetlemeye çalışacağız. Ardından, Standing'in prekaryayı nasıl tanımladığı ve kavramsal olarak ele aldığı konusundaki görüşlerini, eleştirilerimizle birlikte değerlendireceğiz. Devamında ise, Standing'in politika önerilerinin eleştirel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Son olarak ise, prekaryaya dönük kategorik bir sorgulama yaparak, emeğin güvencesizleşmesinden söz etmenin daha yerinde olacağı savı ile yazımızı noktalayacağız.

Prekarya: Oluşum Dinamikleri

Öncelikle prekarya sözcüğünün nasıl türetildiğine bakalım. Prekarya, *precariousness* ve *proletariat* sözcüklerinin bir tür birleşimi olarak türetilmiş ve işçi sınıfının güvencesiz kesimlerini bir tümlük içerisinde ifade etmek için kullanılıyor. Standing (2014a: 9), oluşum halinde olan bir küresel prekarya olgusunun varlığını işaret ediyor ve aynı zamanda ileri sürüyor. Ayrıca, prekaryanın “sanayi toplumu”⁸ ve 20'nci yüzyıldaki geleneksel sendikal

⁶Bu belirlemelerin yapılmasında 2013 yılında, Doğu ve Afrika Çalışmaları Fakültesi'nde misafir araştırmacı olarak geçirdiğim 6 aylık zaman dilimindeki, Standing'in kimi konferanslarına katılımı da içeren gözlemlerimin etkisinin de olduğunu belirtmem gerekir.

⁷Kimi değerlendirmeler için bkz. Bailey, 2012; Seymour, 2012; Breman, 2013. Munck, 2013. Standing'in Breman'a yanıtı için bkz. Standing, 2014b. Prekarya kavramı üzerine kimi değerlendirmeler için bkz. Oğuz, 2012; Seymour, 2012.

⁸Bu arada, Standing'in çalışmasının kimi yerlerinde, sanayi toplumu, hizmet toplumu, vb. adlandırmalar kullanımı dolayısıyla, kapitalist toplum kavramsallaştırmasından uzakta durduğu izlenimini ediniyoruz. Ayrıca kapitalizmi dönemleştirme tarzına ilişkin de bir fikir sahibi oluyoruz.

yapıların sunduklarından farklılaşan beklentilerine işaret ediyor. Standing'e (2014a: 11, 51-53, 75-83, 86, 90, 98-102, 118) göre, "prekarya"nın oluşum sürecinde, neo-liberal gündemin iktisat ve emek politikaları etkisi yatıyor. Buna göre, işgücü piyasalarındaki esneklik artışı ve bu olgunun barındırdığı ve yarattığı risklerin maliyetinin çalışan ve çalışmayan hanehalklarına yıkılması ve firmaların sosyal korumaya dönük katkı ve yardımlarının kesilmesi, küresel çapta bir prekarya oluşumunu⁹ tetiklemiş durumda. Bununla birlikte, Standing, kanımızca önemli bir eksiklik olarak, prekarya oluşumu olarak nitelendirdiği süreci, küresel işçileşme (Munck, 2003: 21-23; Özüğurlu, 2008: 102-108) ve mülksüzleşme eğilimi ve dalgası içerisine yerleştirmiyor.

Standing (2014a: 14), prekaryanın oluşum dinamikleri içerisinde, kapitalist çalıştırma ve çalışma pratiğinin neo-liberal karakterine ait nesnel ilişkileri olduğu kadar, aynı zamanda prekaryanın bir "hareket" biçiminde de ortaya çıktığını ve serpiildiğini vurguluyor. Bu anlamda, hareketin öznelliği çerçevesinde, "gösterilerin tehditten çok tiyatroyu anımsattığını, kolektif bir güvencesizlik deneyimi içerisinde bireysellik ve kimliği ön plana çıkaran bir yapısı olduğunu" saptıyor. Bu anlamda, Standing'de (2014a: 15) prekarya, "(...) bu tarz toplumsal özneler dönemsel olarak, yeni sınıfın çıkarlarını savunacak tutarlı bir strateji şekillenmeden önce ortaya çıkmıştır" denilerek, kapitalist toplumsal yapıya içkin bir dönüşüm olarak nitelendirilebilecek neo-liberal evreye özgü, bir geçiş dönemi hareketi olarak da anlam kazanıyor.

Standing (2011: 7), aynı zamanda, küreselleşmenin, işgücü piyasaları üzerindeki etkileri sonucunda, sınıfın ortadan kaybolmadığını; ancak biçim değiştirerek, "daha parçalı bir küresel sınıf yapısının belirdiğini" anlatıyor. Standing'in, bu vurgusu ile sınıfın kendi içinde türdeşleşen¹⁰ özellikleri yerine, emek literatürüne egemen olan sınıfın parçalanması yönündeki görüşlerin bir uzanımını tekrar ettiği söylenebilir. Standing (2014a: 104), prekaryaya, "orta sınıf"tan da kayışlar olduğunu belirtiyor. Standing (2014a: 60-68, 75-88, 90-98, 103-104, 108-120, 133-135, 163-194, 201-220, 227-228), burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz, sınıfın çalışma koşullarının çeşitli örneklerini kitap boyunca Amerika, İngiltere, Almanya, İspanya, Japonya, "Çindistan" (Çin+Hindistan) gibi dünyanın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerdeki olgulara bakarak önümüze seriyor. Ancak bu olguların belirli ortak temalar etrafında ele alınıyor gözükmeyle birlikte, bir döküm ve hatta kimi zaman bir hikaye gibi

⁹Standing (2011: 24), günümüzde pek çok ülkede yetişkin nüfusun en az dörtte birinin prekarya içerisinde yer aldığını belirtiyor. Hanehalkları temelinde düşündüğümüzde, bu sayısının daha da geniş olduğu söylenebilir.

¹⁰Bu noktadaki bir vurgu için bkz. Özüğurlu, 2009. Daha geniş bir tartışma için bkz. Savul, 2008; Hacısalihoğlu, 2014.

anlatıldığını görmek mümkün. Prekaryanın oluşumu, olgulara dayalı nesnel dinamikler etrafında ele alınıyor.

Bu noktada, çalışmanın yöntemine ilişkin bir noktaya da dikkat çekmek yerinde olacaktır. Kitap, prekaryayı yarattığı savlanan olgulara geniş bir yer ayırırken, prekaryanın eylemine yeterince yer vermiyor. Bu anlamda prekarya, neo-liberal dönüşümün sonuçlarının izlendiği bir alan (grup mu, yoksa sınıf mı?) olarak tartışılırken, dönüşüm sürecini nasıl etkilediği çalışmanın eksik yanları arasında sayılabilir. Kitapta çeşitli mücadele ve hareketlerden söz edilse de bunların prekaryanın oluşumu ile bağının kurulmadığı söylenebilir.

Prekaryayı Tanımlamak: Kavramsal ve Olgusal Sorunlar

Standing, prekaryanın oluşum dinamiklerinin yanında, prekaryayı tanımlamaya da girişiyor. Standing (2011: 7), “Prekarya’yı tanımlamak” başlığı altında, prekaryanın ne olduğunu kavramsal olarak tanımlamaya girişiyor. Bu aynı zamanda varlığı ileri sürülen prekaryanın sınıf konumunun belirginleşmesi bakımından da önemli bir tartışmadır; zira Standing’in kavramsallaştırma olmasa da tanımlama girişimlerinde çeşitli kavramsal ve olgusal sorunlu yanlar bulunmaktadır. Standing’e (2011, 7-8; 2014: 21-22) göre prekarya, günümüzde elitler, maaşlılar, profesyoneller,¹¹ eski işçi sınıfının özünü oluşturan kol gücüne dayalı mavi yakalılarının altında yer alır. Prekaryaya işsizler ve toplumun tortusu şeklinde sıralanan toplumsal gruplar eşlik eder.¹² Kitapta prekarya, sayılan toplumsal gruplara yerleştirilmekle birlikte, prekaryaya dahil edilmeyen diğer gruplara ilişkin de güvencesizleşme örnekleri veriliyor. Bu anlamda, sayılan farklı toplumsal gruplardan prekarya saflarına kayma ve sürüklenme olgusundan söz edilebilir.

Farklı nüfus kategorileri olarak düşünmek gerekirse, Standing (2014a: 108-154), prekaryaya, kadınlar, gençler, yaşlılar, etnik azınlıklar, engelliler ve suça itilmiş olanların dahil olduğunu ileri sürüyor ve kitapta ilgili bölüm boyunca, söz konusu kategorilerin, prekaryaya sürüklenme süreçlerini çeşitli

¹¹Standing (2014a: 22) profesyeni (*profician*), profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin bir birleşimi olarak kullanmaktadır. Sözcüğün başka kullanımlarına literatürde rastlanamamıştır.

¹²Standing’in (1999: 280-289), 7 toplumsal grubu, elitler, maaşlılar, profesyoneller, çekirdek işçiler, esnek çalışanlar, işsizler, ayrılmış olanlar şeklinde başka bir çalışmada ele aldığı görülmektedir. Bu şemalaştırma çabasının, Goldthorpe’un yeni-Weberci sınıf kuramından esinlendiği izlenimi uyanmaktadır. Bkz. Edgell, 1998: 36-40; Belek, 2013: 105-17; Breen, 2014: 55-62.

örnekler vererek anlatıyor. Bununla birlikte, Standing (2014a: 25) prekaryayı, çalışan yoksullar ve güvencesiz istihdamla eş tutmanın da doğru olmadığına işaret ediyor.

Bu noktada, prekaryanın “sınıf konumu” ve Standing’in buna ilişkin kavrayışı ile ilgili bir parça derinleşmek yerinde olacaktır. Zira, prekarya çeşitli nüfus kategorilerinden oluşmakla birlikte, Standing’e (2011: 7) göre, oluşum halindeki bir sınıftır da. Standing’e göre, prekaryanın da bir parçasını oluşturduğunu temel toplumsal gruplar, üretim noktası ve üretim araçları ile değil, iş ve mesleklere, işgücü piyasası konumlarına, işgücü piyasası/istihdamla ve para, diğer bir ifadeyle gelire kurdukları ilişkiye göre belirlenmekte. Bu noktada, bu grupların belirlenmesinde, esas olarak, istihdam, para/gelir ve mesleklere¹³ ilişkin bir değerlendirme ve çözümlemenin merkeze alındığını söylemek mümkün. Standing (2011: 7), prekaryanın Marksist anlamda, henüz kendi için sınıf değilse de¹⁴ oluşan/oluşum halindeki bir sınıf¹⁵ olduğunun ileri sürülebileceğini belirtiyor. Çalışmanın başka bir yerinde prekaryadan, “sınıf yapısı” (Standing, 2011: 8) olarak söz edilirken, aynı sayfada, prekaryanın

¹³Standing (2011: 17), yapay/kurgusal (*fictitious*) bir mesleki hareketliliğin de güvencesizleşmenin dinamikleri içerisine yerleştirilmesi gerektiğini belirtir. Bu arada, çeşitli işlerdeki güvencesiz çalışma deneyimlerinin, kimi mesleki unvanlarla perdelenmesine örnek olarak, tuvalet temizleyen kişiye, “temizlik işleri danışmanı”; gazete satıcısına, “medya dağıtım görevlisi” gibi örnekler verir. Kitapta, meslek olgusunun, prekaryanın oluşum dinamiklerine eklenerek, “mesleki parçalanma” başlığı altında tartışıldığı bölüm için bkz. Standing, 2011: 38-40.

¹⁴Bu arada Standing (2011: 18), en genel anlamıyla, ideolojik, siyasal ve toplumsal yapılar, kapitalizmin gelişme düzeyi, sınıf mücadelesinin araçları ve gelişkinlik düzeyi gibi olgu ve öğeleri bir kenara bırakarak, tek yönlü bir biçimde, prekaryanın henüz kendi için bir sınıf olmamasını, karşı karşıya geldiği teknolojik güçleri kontrol edememesi ile açıklıyor. Standing (2011: 19) şöyle diyor: “Prekarya, onlara faydalı olanla faydasız olanı eleme kontrol ve kapasitesi verebilecek bir yaşam tarzının dışında bir bilgi yüklemesine maruz kalıyor.”

¹⁵Kitabın Türkçe çevirisinde bu kısım, “Marksist anlamda düşünecek olursak da prekaryanın kendi için sınıf olmaktan ziyade, henüz oluşum sürecindeki bir sınıf olduğunu iddia edebiliriz” olarak çevrilmiştir (Standing, 2014a: 21). Orijinal metin ise şu şekildedir: “We may claim that the precariat is a *class-in-the-making*, if not yet a *class-for-itself*, in the Marxian sense of that term” (Standing, 2011: 7). Bu yazının hazırlanmasında Türkçe’ye çevrilen kitap referans alınmış olmakla birlikte, kitabın kimi yerlerinde çeviri açısından çeşitli sorunlar olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin, çeviri metinde, dünyada eski sınıflar devamlılık göstermekle birlikte, “bugün yedi çeşit sınıf”ın (21) tanımlanabileceği belirtilirken, orijinal metinde burada sınıf değil, “gruplar”dan (7) söz ediliyor. Bu noktada, sınıf ve grup kavramlarının, farklı sosyoloji geleneklerine ait olduğunu ifade etmek gerekiyor.

“sınıf özellikleri”ne sahip olduğu da ifade ediliyor. Böylelikle, Standing’in (2011: 8) prekaryayı tanımlarken, Weber’e¹⁶ atıfla, sınıf ve statüyü temel alan bir analize giriştiği söylenebilir; ancak bu da Standing’i bir kavramsal bulanıklık içine girmekten kurtarmamaktadır.¹⁷ Zira, prekaryanın bir sınıf mı yoksa bir grup mu olduğu belirsizdir.¹⁸ Aynı şekilde, Standing (2014b), başka bir yerde, prekaryanın andığı diğer “sınıf grupları”ndan (*class groups*) nasıl ayrıldığından söz eder; böylelikle prekaryayı da dolaylı olarak bir “sınıf grubu” olarak anmış olur.

Standing (2014a: 31-35), güvencesizliği, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde bir nesnel yer ve konum olarak değil, mevcut istihdam ilişkileri içerisinde bir deneyim¹⁹ ve hatta yer yer bir “his”²⁰ olarak ve aynı zamanda, prekaryayı bir sınıf deneyimi olmasının yanı sıra kültürel bir deneyim olarak da ele alır. Standing, prekaryanın çeşitlerinden söz eder ve bunları, kısmi

¹⁶Weber’in sınıf tanımı, konumu, türleri ve toplumsal sınıflarla ilgili görüşleri için bkz. Weber, 1982a: 60-69; Weber, 1982b: 69-73; Öngen, 1996: 88-98; Edgell, 1998: 20-24; Belek, 1999: 214-218.

¹⁷Standing’in çalışmasındaki kavramsal bulanıklıklar, kimi yerde kavramsal özensizliklere de dönüşebilmektedir. Örneğin, “kendilerini geçici işlerde bulanların çoğu, prekaryaya dahil olmaya yakındırlar; çünkü çok zayıf üretim ilişkilerine, benzer işleri yapan diğerleri ile karşılaştırıldığında düşük ücretlere ve mesleki terimlerle düşük fırsatlara sahiptirler” demektedir (Standing, 2011: 14-15). Bilindiği üzere, üretim ilişkileri, temel olarak Marksist sosyoloji ve iktisat yazınına ait bir kavramdır. İnsanlar, belirli bir toplumsal formasyonu oluşturan üretim tarzı içerisinde birbirleriyle ilişkiye girerler. Bu üretim ilişkileridir. Dolayısıyla, Standing’in kullanımının, kavramın içeriğine denk düşmediğini söylemek mümkündür. Burada, üretim ilişkileri yerine, “çalışma ilişkileri” ya da “istihdam ilişkileri” denilmesi daha yerinde olabilirdi. Ayrıca, çalışmada, neye dayanarak ileri sürüldüğü belli olmayan kimi iddialar da bulunmakta. Standing (2011: 171), geçmişten farklı olarak, günümüz toplumunda, mücadelenin “ekonomik güvenlik, zaman, quality space (kaliteli mekan?), bilgi ve mali sermaye” olmak üzere beş ana varlık/değerli şey üzerine yürütüldüğünü savunmaktadır. Standing, bunu söylerken, 19 ve 20’nci yüzyıldaki işgünü mücadelelerini unutmuş gözükmektedir.

¹⁸Prekaryaya yerine güvencesizler ya da güvencesiz emek denilse de kitabın genelinde ilişkin çok büyük değişiklikler olacağını iddia etmek kanımızca mümkün gözükmemektedir.

¹⁹Nitekim Standing (2011: 16), prekaryalaşmayı, “güvencesiz bir varoluşa (precarious existence) yol açan baskı ve deneyimlere maruz kalmak” olarak tanımlar.

²⁰“His” vurgusunu, çalışmanın bütününden çıkarttığımız sonuca göre yapıyoruz; ancak Standing’in bu konudaki çeşitli değerini ve vurguları için bkz. Standing, 2011: 19-24; 2014a: 41-48, 114.

vatandaşlar,²¹ geçici işçiler, yarı-zamanlı işlerde çalışanlar, taşeron ve yüklenici firmalarda çalışanlar, çağrı merkezi çalışanları ve stajyerler olarak sıralar. Bu çerçevede, örneğin, neden güvencesizliği çeşitli yönleriyle deneyimleyen ve yarı-zamanlı ve geçici çalışmayan maaşlı²² ya da ücretli çalışanların bu çeşitlilik içerisine dahil edilmediği belirsizdir.

Prekaryanın “sınıf konumu”na ilişkin tartışmayı ilerletmek gerekirse, Standing’in prekarya kavramını kullanımında çeşitli kavramsal sorunlar olduğu söylenebilir. Öncelikle Standing’in (2011: 6) işçi sınıfını kavrayışında çeşitli sorunlu yanlar olduğunu ileri sürmek mümkün gözükmektedir. Standing, prekaryanın “işçi sınıfı ya da proletaryanın bir parçası” olmadığını ileri sürmekte ve proletarya denildiğinde, “işçilerin çoğunun, sendikalaşma ve toplu sözleşmeye tabi yerleşik yükselme yolları, ebeveynlerin anlayabileceği görev ünvanları ve isimleri ve özellikleri tanıdık yerel işverenler ile uzun dönemli, düzenli, belirli saatlerde işlerde bulunduğu bir toplum” izlenimi uyandığını belirtmektedir. Aynı şekilde Standing (2011: 8), prekaryanın, “proletaryanın toplumsal sözleşme ilişkilerinden hiçbirine sahip olmadığını” ve refah devletinin yazılı olmayan bir anlaşması olarak emek güvencelerinin²³ işçi

²¹“Kısmi vatandaş’, (...) normal vatandaşlara göre daha sınırlı haklara sahip kişiye verilen ad” olarak tanımlanır (Standing, 2014a: 31).

²²Standing (2011: 17) yine de maaşlılar bir bölümünün prekaryaya doğru sürüklendiğini belirtir.

²³Standing (2011: 10-11; 2014a: 26) “sınâî yurttaşlık” kapsamında, 7 tip güvence biçiminden söz eder. Bunlar, işgücü piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretilmesi güvenliği, gelir güvenliği ve temsil güvenliği olarak sıralanabilir. Bu güvenlik (security) biçimlerinin, aynı zamanda birer güvence olarak adlandırılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak bu 7 tip güvence kendi içerisinde, terim içerikleri ve karşılıkları bakımından çeşitli sorunları da barındırmaktadır. Örneğin, istihdam ve iş güvenliği/güvencesi söz konusu olduğu zaman, Türkçe işgücü piyasası yazınında kullanılageldiği haliyle, terim içeriğine ilişkin kimi sorunlar belirmektedir. Standing (2011: 10), istihdam güvenliğini, keyfi işten çıkarmaların engellenmesi ve işe alım ve işten çıkarmaların düzenlenmesi çerçevesinde; iş güvenliğini ise, “istihdamda belli bir mevki elde etme fırsatı ve becerisi, vasıfların giderek geçersizleşmesinin engellenmesi, statü ve gelir açısından yukarı hareketliliğin sağlanmasına dönük fırsatlar” olarak ele almaktadır. Oysa ki, istihdam ve iş güvenliği/güvencelerinin birbiriyle tam tersi bir içerikle kullanılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu anlamda, iş güvencesi, halihazırda çalışılan ya da çalışılacak işlerde düzenlilik, belirsiz süreli iş sözleşmeleri ile çalışmayı anlatırken, istihdam güvencesinin ise, işsiz kalınsa ya da iş ilişkisi bir biçimde sona erse bile, iş bulma, işgücü piyasasında kalma ve işte tutunmaya dönük vasıf ve beceri artırımına dönük bir güvence biçimi olarak algılanması daha yerinde olacaktır.

sınıfının itaat ve bağlılığı karşılığında sağlandığını ifade etmektedir. Böylelikle Standing’in işçi sınıfı ya da proletaryayı, kapitalizmin belirli bir gelişme evresindeki bir hali ile sabitlediği sonucuna varılabilir ki, işçi sınıfı, ona ilişkin var olan “izlenim” ya da “izlenimler”den bağımsız ve nesnel olarak vardır. Bir diğer ifadeyle, işçi sınıfı, kapitalist gelişmenin belirli bir aşamasında vücut bulmuş haline indirgenemez; onunla sınırlandırılmaz. Bu anlamda, prekarya ve proletarya karşılığı, kanımızca Standing’in çalışmasında barındırdığı olgusal kimi ögelere karşın, kavramsal olarak boşlukta durmaktadır. Standing’in bu öznel yaklaşımının genel olarak birbiriyle ilişkili iki başlık altında toplanabilecek sorunlara yol açtığı ileri sürülebilir. İlk olarak, nesnel ve kavramsal düzeyde, işçi sınıfını kapitalizmin belirli bir gelişme aşamasındaki haline indirgediği izleniminin, işçi sınıfının ne olup olmadığına ilişkin bir bulanıklık yaratma potansiyeline işaret etmek gerekir. İkinci olarak ise, öznel ve pratik düzeyde, prekaryaya bir toplumsal özne görev ve misyonu yükleyebilecek yaklaşımlara kapı araladığı söylenebilir.

Öneriler: (Temel) Gelir mi, Ücret (İlişkisi) mi?

Kitap, anılan kavramsal ve olgusal sorunlarının ardından, küresel düzlemde bir prekarya oluşum sürecine karşı yapılabilecekler konusunda da öneriler getiriyor. Bu noktadaki öneriler şartlı değil, evrensel²⁴ (Standing, 2014a: 258) nakit transferlerine (Standing, 2014a: 291-292) ağırlık verilmesi, vergilendirme (Standing, 2014a: 290-291, 297) sosyal hak ve sosyal yurttaşlık çağrısı ve temel gelir (Standing, 2014a: 193, 282-285, 289-294, 296, 298-299) olarak karşımıza çıkıyor. Bunlardan özellikle sosyal hak ve sosyal yurttaşlık çağrısının, prekaryaya dönük “kendi için sınıf olma” çağrısı ile birleştiği görülüyor; ancak burada da anti-kapitalist ekseninde bir yönelimi olan işçi sınıfı hareketinden²⁵ söz etmek mümkün gözüküyor. Bunun yerine çoğunlukla, reformist ve sosyal demokrat talepler etrafında, iktidar değil, pazarlık

Böylelikle, bize göre, iki kavramın kullanımında Standing’in çalışmasında bir kavram karışıklığı olduğunu söylemek gerekecektir.

²⁴Kitapta, çalışmaya dayalı refah (workfare) stratejileri kapsamında çalışma ve işgücü piyasasına katılım ile yardım almanın ilişkilendirilmesine dönük neo-liberal anlayışın eleştirisi için bkz. Standing, 2014a: 52, 83, 85, 178, 238-243, 274-275.

²⁵Öngen (2002: 17) bu noktada şöyle söylüyor: “İşçi sınıfının ‘kendi için sınıf’ haline gelmesi, yalnızca kapitalist toplumun deneyimlerini soğurması ile değil aynı zamanda bu deneyimlere karşı bilinçli mücadelesi ile mümkündür. Çünkü sınıf üyelerinin tek tek neyi nasıl algıladığı ya da hedeflediğinden çok sınıfın tamamının ortak çıkarları ve hedefleri doğrultusunda tarihsel olarak neyi yapması gerektiğini görmesi ve bu doğrultuda harekete geçmesi önemlidir.”

(Standing, 2014a: 272, 276-278, 297) ve siyasal süreçlere baskı (Standing, 2014a: 292) yönündeki bir eğilimin öne çıktığı görülüyor.

Standing'in kanımızca dikkat çeken, eleştirilmesi ve değerlendirilmesi gereken ve üzerinde ısrarla durduğu önerilerden biri temel gelir. Bir tür sosyal yardım olarak değerlendirilmesi gereken temel gelir, Standing'e göre, evrenselci (universalistic) refah ilkelerine dayanmak ve "liberal paternalist" anlayışlara karşı kalıcılaşmak durumunda. Bu noktada Standing'i, kitabın başka bir yerinde eleştirdiği Dünya Bankası'nın, yoksulluğu azaltma stratejileri kapsamında ortaya atılan ve küresel olarak yaygınlaşma eğilimi taşıyan nakit transferlerini savunurken buluyoruz. Dünya Bankası modelinde, nakit transferleri, çoğunlukla işgücü piyasası ve çalışmaya katılım temelinde şartlı ve yoksulluk geliri testlerine tabi olsa da Standing'in nakit transferleri biçimindeki gelir temelli sosyal yardım önerilerini savunarak, politika transferine konu olan hakim paradigma içerisinde düşündüğü söylenebilir. Standing, nakit transferleri aracılığı ile yoksulların paranın nasıl kullanacağına dönük karar verebileceğini iddia ediyor (Standing, 2011: 172). Kanımızca Standing, bunu söylerken, paranın miktarı ve hane halklarının tüketim zorunlulukları ve alışkanlıklarını göz ardı etmiş gözüküyor.

Standing'in (2014a: 292-293), temel gelir fikrini savunurken sorguladığı noktalardan biri çalışma pratiği ve ideolojisidir. Buna göre, temel gelir uygulamasının, kişi ve hanehalklarına ücret geliri kazanma mecburiyeti dışında bırakılmış bir alan yarattığını ve bu gelir türünün, kişilere emek gücünün satışında, işveren karşısında pazarlık imkânı getireceğini, böylelikle de işverenlerin çalışma koşullarını her yönden daha güvenceli kılacağını ileri sürer. Bu noktada ortaya atılabilecek bir soru şu olabilir: İddia edildiği ve olgularla da gösterildiği üzere, küresel bir prekarya oluşum sürecinde ücret ilişkisi ve bağı, geniş nüfus dilimlerini güvencesizleşme doğrultusunda kuşatırken, yaşanılabilir ücret değil de, temel geliri savunmak neden?²⁶ Bunun daha kuramsal olarak makro ölçekte bir analize denk düşen bir cevabı olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Standing'in güvencesizleşme olgusuna üretim noktası değil, piyasa (dolaşım alanı) odaklı bir analitik kurgunun içerisinde yaklaştığı gözlemlenmektedir. Bu nedenden ötürü, kitap boyunca, onlarca, hatta yüzlerce sayfa üretim noktasına içkin ücret ilişkisi temelinde gerçekleşen güvencesizleşme deneyimleri ve örüntüleri aktarılsa da önerilerin gelir ve vergilendirme sınırları içerisinde kaldığı görülmektedir. Böylelikle, sermayenin

²⁶Bu yönde bir sorgulama için bkz. Köse ve Bahçe, 2009: 388-398; Özdemir ve Yücesan-Özdemir, 2009: 338-342; Tonak, 2010. Oğuz, 2012: 242; Kutlu, 2014: 156-163.

kârlılık alanına doğrudan müdahale etmeyen²⁷ ve bu alanı daraltmayan, aksine, emek gücünün yeniden üretim maliyetinin ücretdışılaştırılması ve kamusallaştırılması²⁸ ile sermayenin kârlılık alanını genişleten bir öneri getirildiğine şahit olmaktayız. Temel gelir, ücretin üzerine eklenen ücret dışı; ancak ücretlilik ilişkisini daraltmayan bir gelir türü olarak, sermayenin emek gücünün yeniden üretim maliyetine ilişkin sorumluluklarının kamusallaştırılması anlamına gelmektedir.²⁹ Böylelikle, temel gelir fikrini savunmak için, prekaryaya kendi için sınıf olması çağrısına gerek olup olmadığı ya da “kendi için sınıf olan” bir prekaryanın, temel gelir hedef için ve talebi ile mi mücadele edeceği (Standing’de pazarlık) sorgulanmaya açıktır.

Öte yandan, Standing temel gelir fikri ile kişilerin, işveren karşısında pazarlık gücünü kazanmış bir biçimde işgücü piyasasına çıkıp çıkmama özgürlüğüne yaklaşabileceğini ileri sürmektedir. Kanımızca temel gelir de dahil, hiçbir sosyal yardım uygulamasının, kişileri emek güçlerini satmaktan imtina ettirmeyecek ve ücretlilik ilişkisinin oluşum ve toplumsallaşmasını engellemeyecek bir düzeyde belirlenmesi zorunluluğu³⁰ nedeniyle, Standing’in

²⁷Sermayenin kârlılık alanına doğrudan müdahale eden uygulamalar, birincil ve ikincil bölüşüm kategorileri içerisinde, emeğin sermaye karşısındaki görelî konumunu yükseltecek, işyeri ölçeğinde ücret ve çalışma ilişkilerinin düzenlenmesini içeren uygulamaları ve vergiler yoluyla yapılan aktarım mekanizmalarını ifade etmektedir. Ancak güvencesizliğin oluşumunun, (Standing’de prekarya) ücret ve işyeri/işgücü piyasası dinamiklerine açık yapısı nedeniyle, burada özel olarak kastedilen ücret ve çalışma ilişkilerinin düzenlenmesi dönük boyutlardır.

²⁸Kamusallaştırma derken, devletin üstlendiği bir sorumluluk alanına işaret edilmektedir.

²⁹Bu noktada, daha geniş bir tartışmanın konusu olmakla birlikte, emek gücünün yeniden üretim maliyetinde, ikincil bölüşüm biçimindeki yeniden dağıtımın da önemini unutmamak gerekir.

³⁰Bu sav, kapitalist birikim ve emek gücünün yeniden üretimine dönük özgül ilişki içerisinde anlaşılabilir. Kapitalist birikimin karakteri gereği, bu ilişki, her zaman ücret ilişkisinin oluşum ve genelleşmesini önceleyecek, diğer bir ifadeyle engellemeyecek bir biçimde yapılanmalıdır. Birikimin devamlılığı, belirli miktarda emek gücünün her daim işgücü piyasasında çalışan ya da işsiz konumunda varlığını gerektirir. Bu da sosyal yardımların, çalışan ya da çalışmayan kişi ve hanehalklarını emek güçlerini satmaktan alıkoymayacak bir düzeyde sunulması gereksinimini beraberinde getirir. Tekrarlamak gerekirse, emek gücünün yeniden üretim koşulları, ücret ilişkisinin genelleşmesini daraltmayacak bir karakter taşınmalıdır. Bu nedenden ötürü de sosyal yardımlar, ücret ilişkisinin yeniden üretimini ve genelleşmesini sekteye uğratacak ve hanehalklarını genel kapitalist üretim ve tüketim koşullarından uzaklaştıracak bir düzeyde olmamalıdır. Bu kapitalist birikim ve sosyal

bu iddiasının neo-liberal evrede herhangi bir karşılığının olması beklenmemelidir. Ayrıca, kişileri emek güçlerini satmaktan imtina ettirerek, çalışma koşullarının güvencesizlik üreten yapısının arındırılması hedefi, her daim gerçeklerle bağdaşmayan, güvencesiz koşulların geriletilmesine ilişkin sendikal mücadele ve sosyal hak mücadelesi örneklerinden beslenmeyen, bu anlamda tarih dışı ve gerçekleşmeyen bir tasarım olarak kalacaktır diyebiliriz. Standing (2014a: 289), ayrıca temel gelirin belirlenmesinde kanımızca bir tür yönetim modeli önermektedir. Ancak temel gelirin belirlenmesinde adeta neo-liberal üst kurul pratiklerine referansla oluşturulması önerilen bu modelde emeğin de temsil edilmesinden söz edilmekle birlikte, bu önerinin, bir anlayış olarak üretim noktasındaki ilişkilerin düzenlenmesini geri plana attığı ölçüde, emek gücünün yeniden üretim koşullarının işçi sınıfının toplu haklara (sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev) dayalı pazarlık ve belirleme kapasitesini daraltacağı da unutulmamalıdır.

Bitirirken...

Nihayetinde, Standing'in çalışması, sunduğu ve yer yer oldukça ilginç olgular ile neo-liberalizmin emek üzerindeki etkilerini gözler önüne seriyor; ancak kitabın sergilediği pek çok olguya karşın, "prekarya" kavramının gerektirdiği kavramsal katkıyı getirmediği söylenebilir. Bir diğer ifadeyle çalışmada, prekaryanın kavramsal dayanaklarının belirginleştirilmesi konusunda çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu çerçevede, prekaryayı nesnel bir gerçeklik ya da özne ve oluşum halindeki yeni bir sınıf ya da sınıf içi bir dilim/kesim olarak değil, sınıfın bütününe yayılan bir eğilim olarak ele almak, böylelikle işçi sınıfının güvencesizleşmesi ve güvencesiz emekten söz etmek daha yerinde olacaktır.

Denizcan Kutlu, Namık Kemal Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

KAYNAKÇA

- Bailey, Geoff (2012) "Precarious or precariat?", <http://isreview.org/issue/85/precariou-or-precariat> (10.03.2015)
- Belek, İlker (1999), *Postkapitalist Paradigmalar* (İstanbul: Sorun Yayınları).
- Belek, İlker (2013), *Kapitalizmde Sınıf* (İstanbul: Yazılama Yayınevi).
- Breen, Richard (2014), "Neo-Weberci Sınıf Analizinin Esasları", Wright, Erin Olin (Der.); (Çev. Ümit Akıncı), (Çeviri Editörü Vefa Saygın Öğütle), *Sınıf Analizine Yaklaşımlar*, (Ankara: Notabene Yayınları): 49-72.
- Breman, Jan (2013), "A Bogus Concept?", *New Left Review*, 84: 130-138.
- Edgell, Stephen (1998), *Sınıf* (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları).
- Hacısalihoğlu, Elif (2014), *Türkiye'de İşçi Sınıfı Haritasında Güvencesizlik Deneyimleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir, Ankara.
- Horning, Rob (2012), "Precarity and 'Affective Resistance'", <http://thenewinquiry.com/blogs/marginal-utility/precariou-and-affective-resistance/> (15.03.2015)
- Heery, Edmund ve Salmon, John (2000), *The Insecure Workforce*, Heery, Edmund ve Salmon, John (Der.) (London: Routledge).
- Heery, Edmund ve Salmon, John (2000), "The Insecurity Thesis", Heery, Edmund ve Salmon, John (Der.) *The Insecure Workforce* (London: Routledge): 1-23.
- Köse, Ahmet Haşim ve Bahçe, Serdal (2009), "'Yoksulluk' Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek", *Praksis*, 19, 385-419.
- Kutlu, Denizcan (2012), "Türkiye İşgücü Piyasasında Güncel Gelişmeler ve Güvencesizleşme Örüntüleri", Göztepe, Özay (Der.) *Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak* (Ankara: NotaBene Yayınları): 61-116.
- Kutlu, Denizcan (2014), *Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir, Ankara.
- Lowe, Travis (2014), "Subjective Economic Insecurity in the United States: Perceived Precarity in the New Economy", *Doctoral Dissertations Paper* 476. <http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/476> (15.03.2015)
- Munck, Ronaldo (2003), *Emeğin Yeni Dünyası Küresel Mücadele, Küresel Dayanışma* (İstanbul: Kitap Yayınevi) (Çev. Mahmut Tekçe).
- Munck, Ronaldo (2013), "The Precariat: A View From The South", *Third World Quarterly*, 34 (5), 747-762.
- Oğuz, Şebnem (2012), "Sınıf Mücadelesinde Özne Sorunu: Proletarya mı? Prekarya mı?", Göztepe, Özay (Der.) *Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak* (Ankara: NotaBene Yayınları): 229-250.
- Öngen, Tülin (1996), *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi Günümüzde İşçi Sınıfı* (İstanbul: Alan Yayıncılık).
- Öngen, Tülin (2002), "Marx ve Sınıf", *Praksis*, 8, 9-28.

- Özdemir, Ali Murat ve Yücesan Özdemir Gamze (2009), "Yirmibirinci Yüzyıl için Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi", Esin, Pars, Savcı, İlkay, Gökbayrak Şenay, Kart Ersoy, Müge, Yıldırım Fatma, (Der.) *Sosyal Politikada Güncel Sorunlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi): 323-358.
- Özüğurlu, Metin (2008), *Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi* (İstanbul: Kalkedon Yayınları).
- Özüğurlu, Metin (2009), "Taşeronlaşma, Güvencesiz İstihdam ya da 'Hayatta Dikiş Tutturamama' Halleri Üzerine", *Memleket Siyaset Yönetim*, 9, 122-128.
- Savul, Güven (2008), *Güvencesiz İstihdam, Örgütsel Dönüşüm ve Çalışma Üzerine Etkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Metin Özüğurlu, Ankara.
- Seymour, Richard (2012), "Hepimiz Güvencesiz: 'Prekarya' Kavramı ve Yanlış Kullanımları Üzerine", Göztepe, Özay (Der.) *Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak* (Ankara: NotaBene Yayınları): 251-270.
- Standing, Guy (1999), *Global Labour Flexibility Seeking Distributive Justice* (London: Palgrave).
- Standing, Guy (2011), *The Precariat The New Dangerous Class*, (New York: Bloomsbury).
- Standing, Guy (2014a), *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf* (Ankara: İletişim Yayınları) (Çev. Ergin Bulut).
- Standing, Guy (2014b), "Why precariat is not a bogus concept?", <https://www.opendemocracy.net/guy-standing/why-precariat-is-not-bogus-concept> (10.03.2015)
- Tonak, Ahmet (2010), "Vatandaşlık geliri sol bir talep mi?", http://www.radikal.com.tr/radikal2/vatandaslik_geliri_sol_bir_talep_mi-1001214 (12.3.2015)
- Weber, Max (1982a), "The Distribution of Power: Class, Status, Party"; Giddens, Antony ve Held, David. (Der.), *Classes, Power and Conflict Classical and Contemporary Debates* (California: University of California Press): 60-85.
- Weber, Max (1982b), "Status Groups and Classes", Giddens, Antony ve Held, David. (Der.), *Classes, Power and Conflict Classical and Contemporary Debates* (California: University of California Press): 60-85.